

‘אמר ליה רבא לרב נחמן: מכדי מפוריא לפיסחא תלתין יומין הו, ומפוריא דרשינן בהלכות הפסח... אתי לזלוזלי בחמץ?’ — לכאורה קושיא זו קשה אליבא דכולי עלמא, ולא רק על דברי רב נחמן. ואולם הרמ"ה פרש שלפי עולא ורבא שמקפידים שלא לקדש את החדש, הרי עושים אנו שינוי בדבר, וידעו שעושים כן מפני עיבור השנה, אבל לרב נחמן שאמר שאע"פ שקדשוהו — מעובר ומקודש [וב"ד בקידושם אינם צריכים להזכיר את שם החדש שהם מקדשים], לא יהא הכר בדבר ולא יאמינו לשלוחי ב"ד.

(לא הבנתי לפירושו מאי היכירא איכא כשעיברו את החדש לפני יום השלשים. ובתוס' מבואר שהשאלה לכו"ע, ואף כשמעברים לאחר הפורים. ונראה שצ"ל 'רבה אמר... רב נחמן אמר...! וכ"ה בר"ח. [ומצינו התחלפות 'רבה' ו'רבא' בעשרות רבות מקומות בש"ס. ע' במצוין בובחים פא] — והלא רבא תלמידו של ר"נ ואינו מוקדם לו. ורבא ששאל את רב נחמן, אינו בהקשר זה של מחלוקת רבה ור"נ, אלא קושיא בעלמא השייכת לדברי שמואל שמשמע מדבריו שניתן לעבר אחר הפורים. כ"נ בשיטת התוס').

דף יג

‘ושניהם מקרא אחד דרשו: חג האסיף תקופת השנה — מר סבר — רבי יהודה כוליה חג בעינין...’ — וכעין זה בארו שיטתו (בבכורות ג. ד) 'ר' יהודה סבר 'בכור' — כוליה בכור משמע. ואולם לדעת תנא דברייתא לקמן ר' יהודה סבר להפך, הרי ש'חג האסיף' מתפרש אפילו מקצתו. ואמנם כבר הביאו התוס' (בבכורות שם ובמנחות יא: ובחולין פח.) מכמה מקומות מנוגדים, וכתבו שאין לנו להשוות הדרשות ולעשות כלל אחיד בדבר זה, כי הדרש משתנה לפי ההקשר והענין. ע"ש. וצ"ב מדוע לא הביאו כלל מסוגיתנו.

‘אי קסברי יום תקופה גומר, בלאו הכי נמי...’ — ואם תאמר, אם יום תקופה גומר, הלא מתפרש 'חסרה ששה עשר יום' — שנפלה התקופה ביום ששה עשר, שהרי יום זה עדיין משתייך לתקופה שעברה, וכן יום כ"א לר' יוסי? וצריך לומר שמשמע לו הלשון 'חסרה ט"ז' ונופלת בי"ז (תוס' הרא"ש).

(ע"ב) 'אחרים בתקופת ניסן קיימי דכתיב: שמור את חדש האביב — שמור אביב של תקופה שיהא בחדש ניסן' — כלומר, שתקופת ניסן תחול בתוך חידושה של לבנה שבניסן. ומובא בחדושי הר"ן שלפי דעה זו אין שייך לדון אם יום תקופה מתחיל או גומר — כי רק בתקופת תשרי שהקפידה תורה על החג שיהא בתקופה החדשה, רק שם יש לנו לדקדק על יום המעבר, כיצד יש לדונו, אבל כאן הרי העיקר הוא שנפילת התקופה תהא בחציו הראשון של ניסן. ואין לנו לדון על יום התקופה כלל.

בוה סרה קושית התוס' על רש"י, על קושית הגמרא 'זליעבריה לאדר' והלא י"ל שאחרים סוברים 'יום תקופה גומר'.

— הרמ"ה פרש הדרשה (באופן שונה במקצת מפרוש רש"י): מקודם התחל **חדש האביב כלומר, חדש של חמה. ו'אביב' הוא 'ניסן' של חמה. ורק אחר כך ועשית פסח.** (לפירושו זה לא קשה קושית התוס' על פרש"י, והלא חידושה של לבנה ממשיך עד ט"ו, כמובן. ומתפרש 'עשית פסח' על יום י"ד — יום עשיית קרבן הפסח).

‘תנא: סמיכה וסמיכת זקנים בשלשה... מיסמך סבי בשלשה...’ — במשנה נחלק ר' יהודה על ר' שמעון

על סמיכת הקרבן, שצריכה להעשות בחמשה. ואולם בסמיכה להוראה לא מצינו שנחלקו, ומשמע שהכל מודים שבשלשה (כסף משנה סנהדרין ד, ג).
ואולם הרמב"ם בפרושו למשנה פרש משנתנו על סמיכת סבי. ועל זה נחלקו ר"י ור"ש. וצריך עיון שהכס"מ לא העיר על כך.

'מיסמך סבי בשלשה מנלן, אילימא מדכתיב ויסמך את ידיו עליו אי הכי תסגי בחד... קשיא' — הרמב"ם (סנהדרין ד, ג) כתב שאחד מן השלשה הסומכים צריך שיהא סמוך מפני אחרים. ויש לפרש טעמו מכיון שהעלו כאן ב'קשיא', והרי זה ודאי שאין צורך בע"א זקנים, אם כן על כרחנו שבאחד די כמו שמצינו במשה. ואולם לדחות את הנאמר בברייתא 'שלשה' גם כן אי אפשר, א"כ יש לנו לומר שאחד בלבד צריך שיהא סמוך, ושנים האחרים כשרים אף בהדיוטות הנטפלים אליו (עפ"י כסף משנה סנהדרין ד, ג). צריך לבאר, הלא לכאורה עדיין הקושי במקומו עומד, מהו מקור הדין שצריך שנים נוספים. ואם זו הלכה למשה מסיני, שוב אין מקור לכך שאחד בלבד סמוך. ושמא לדברי הכס"מ אותם שנים אינם דרושים אלא מדרבנן אבל מדין תורה סגי באחד סמוך. וצריך בירור.
יצוין שבחודשי הר"ן כתב מקור אחר לדין זה שכתב הרמב"ם — ע' להלן בסמוך.

'קרי ליה רבי ויהבי ליה רשותא למידן דיני קנסות' — משמע מדברי הרמב"ם (סנהדרין ד) שהסמיכה בעיקרה היא שיאמרו לו שהוא סמוך ושיש לו רשות לדון דיני קנסות. אבל קריאת שם 'רבי' שייכת רק מאז שהתחילו לקרוא לסומכים 'רבי', [ובתקופות הנביאים והזוגות וראשוני התנאים, שלא נקראו 'רבי' — מסתבר שלא כינום 'רבי' בעת הסמיכה].
וגם מי שידוע לכל כחכם מופלא וידוע בכחו להורות בכל התורה כולה — אינו נעשה 'סמוך' עד שיקבל סמיכה בבית דין של שלשה.
ודין הסמיכה לדורות ואופן הסמיכה לא נאמר במקרא אלא מהלכה למשה מסיני (עפ"י אגרות משה חו"מ ח"א א).

*

'הנה תלמיד חכם צריך לידע אף שאינו מע"א סנהדרין, שבעצם צריך כל דיין לישוב אצל המקדש, אך משום שאי אפשר, צריך לישוב לכל הפחות בכל מקום שהוא כאילו יושב אצל המקדש, שהוא בידיעה כי אלקים נצב בעדת א-ל.
ולא רק בישיבתו בדין, אלא גם בעת שמורה הוראה ובעת שלומד תורה — כדאיתא באבות (גו).
ואם אינו עושה כן, לא ראוי להתחשב תלמיד חכם, וכל שכן שאינו ראוי להיות דיין' (עפ"י דרש משה לגר"מ פינשטיין זצ"ל, נז).

דף יד

'הריני מוטל לפנייהם כאבן שאין לה הופכים' — לא אברח אלא אקבל מיתתי באהבה, ללא הרגשת צער, כאבן הזו שאינה מרגשת כלום (מהרש"א. וכתבו קדמונים [ע' שו"ת מהר"ם החדשות, תקי; תשב"ץ] — תלמיד מהר"ם. תטו), ועוד], כשגמר אדם בדעתו למסור נפשו על קידוש השם, מאותה שעה שוב אינו מרגיש בהמתתו. עפ"י מגדים חדשים — ברכות סא: ע"ש עוד בענין זה).

דף יג

יט. א. עיבור שנה מפני התקופה, כיצד?

ב. מהו שיעור איחור התקופה המצריך לעבר את השנה?

א. משך שנת חמה שס"ה יום ועוד. וארבע תקופות (= עונות, חלקי היקף) לה; תקופת תשרי, תקופת טבת, תקופת ניסן ותקופת תמוז. כל תקופה משמשת צ"א יום ורביע ועוד (ע' בפירוט בעירובין נו; רמב"ם קדה"ח פרק ט ואילך).

למדו חכמים מהכתוב וחג האסיף תקופת השנה, שהג הסוכות, כולו או מקצתו, צריך שיחול בתקופת תשרי. ועל כן, אם מתאחרת תקופת תשרי יותר מדי [כתוצאה מן ההפרש המצטבר שבין שנת חמה ל'שנת' לבנה] — יש לעבר את השנה באדר הקודם, כדי שיחול החג בתקופת תשרי.

לדעת 'אחרים' כפירוש רב שמואל בר יצחק, יש לשמור כמו כן שתקופת ניסן ('אביב של תקופה') יהא בחידושה של לבנה בניסן. כלומר שלא תחול התקופה לאחר המחצית הראשונה של חודש ניסן. (לפרש"י, לא אחר יום י"ד. ולתוס' — לא אחר יום ט"ו).

ב. נחלקו תנאים בדבר: לדעה אחת, יום התקופה (=היום שבו מתחילה התקופה החדשה; יום חילוף התקופות) של תשרי, אם הוא מעותד לחול בי"ז בתשרי או לאחר מכן — מעברים. שאם לא נעבר, הלא אין כל ימי חול המועד — חג האסיף — חלים בתקופת תשרי. ולדעה אחרת: גם אם חל יום התקופה בט"ז — מעברים. דעה זו נוקטת ש'יום תקופה גומר' — כלומר משתייך לתקופה הקודמת. (בוה נחלקו תנא קמא ורבי שמעון בברייתא, ולא מסמני. וכדעה ראשונה אמר שמואל בשם רבי יהודה).

לדעה נוספת: מיום כ"ב ואילך — מעברים. כי די שמקצת מימי החג חלים בתקופה החדשה, הלכך אם חלה התקופה בכ"א בתשרי שהוא יום שביעי של חג, אין מעברים (רבי יוסי). ויש אומרים: מיום כ"א ואילך — מעברים. ש'יום תקופה גומר' (רבי יהודה בברייתא).

ואחרים אומרים (כפירוש ר"ש בר רב יצחק ורב אחא בר יעקב): אם יום תקופת ניסן אמור לחול בט"ז בניסן — מעברים, שיש לשמור 'אביב של תקופה' בחידושו של ניסן. ואולם אם חל בט"ו — ניתן לעבר את חודש אדר, כך שתחול התקופה בי"ד, ואין צריך לעבר את השנה. ורבינא פרש דעתם שאם יום תקופת תשרי חל בט"ו בתשרי — מעברים, כי גם יום טוב ראשון של חג צריך לחול בתקופת תשרי, ואעפ"י שאינו זמן אסיף בפועל, הרי הוא חג הבא בזמן אסיפה.

א. הרמב"ם (קדה"ח ד,ב) פסק שאם תקופת ניסן תהא בט"ז בניסן או אחר כך — מעברים. [ונראה שפסק כאחרים. ע' בספר הזכרונות לר"צ הכהן עמ' 62].

רבנו תם פרש שלכל השיטות הנ"ל אין מעברים אלא כשחל יום התקופה יום אחד אחר כך, ואם לאו, אפשר להוסיף יום אחד לאדר וא"צ לעבר השנה.

ב. כתב הרשב"ץ (ח"ג קכג) שהלכה כרבי יוסי שיום תקופה מתחיל — נפ"מ לענין שאלת גשמים בחו"ל ששים יום אחר התקופה (וע' בספר הזכרונות עמ' 61).

כ. סמיכת הזקנים על פר העלם דבר של ציבור, בכמה?

לרבי שמעון, הסמיכה על הפר נעשית בשלשה זקנים (וסמכו זקני... ואין בית דין שקול, הוסף עוד אחד). לרבי יהודה: בחמשה (וסמכו — שנים. זקני — שנים).

הרמב"ם (מעה"ק ג, י) פסק: בשלשה.
זקנים הללו ממיוחדים שבעדה, מסנהדרין גדולה.

דפים יג — יד

- כא. א. סמיכת זקנים לדון, בכמה אנשים היא נעשית?
ב. כיצד סומכים?
ג. האם סומכים חוצה לארץ? מה הדין כשהסומך בארץ והנסמך חוצה לה, או להפך?
ד. האם דנים דיני קנסות חוצה לארץ?
- א. סמיכת זקנים להוראה נעשית בשלשה זקנים.
א. משמע שבזה לא נחלקו רבי יהודה ורבי שמעון (כסף משנה). ואילו הרמב"ם בפירושו למשנה כתב שגם בזה מחלוקת.
ב. הרמב"ם כתב (סנהדרין ד, ג) שאחד מהשלשה הסומכים צריך שיהא סמוך.
- ב. הסמיכה אינה אלא בשם [ולא סמיכת היד ממש כמשה רבינו ליהושע]. קוראים לו 'רבי' ונותנים לו רשות לדון דיני קנסות.
דין הסמיכה לדורות ואופניה, לא נאמר במקרא אלא מהלכה למשה מסיני. וגם מי שידוע לכל כחכם מופלא בכל התורה, אינו נעשה 'סמוך' עד שייסמך בבית דין של שלשה (עפ"י אגרות משה חו"מ א).
ג. אין סומכים חוצה לארץ, בין אם הנסמך נמצא שם בין אם הוא בארץ. וכמו כן הוכיחו שאין סומכים כשהסומך בארץ והנסמך נמצא חוצה לה.
כל א"י שהחזיקו בה עולי מצרים ראויה לסמיכה (רמב"ם סנהדרין ד, ו).
- ד. דנים דיני קנסות חוצה לארץ, ובלבד שהיו הדיינים סמוכים שנסמכו בארץ.

דף יד

- כב. א. עגלה ערופה — בכמה זקנים היא נעשית?
ב. פדיון מעשר שני ונטע רבעי — בכמה?
ג. פדיון הקדשות בכמה?
- א. נחלקו תנאים במשנתנו עגלה ערופה בכמה; לדברי רבי שמעון, בשלשה זקנים (זקניד — שנים, ואין ב"ד שקול — מוסיפים עוד אחד) מב"ד הגדול שבלשכת הגזית (שפטיד — מיוחדים שבשופטיד). ולרבי יהודה — בחמשה מהם (שפטיד — שנים. ושפטיד — עוד שנים. ואין ב"ד שקול — הוסף אחד). ודעת רבי אליעזר בן יעקב בברייתא (כפי שפרש רב יוסף ותניא כוותיה): בשבעים ואחד זקנים (זקניד), מלך וכהן גדול (ושפטיד).
- א. פרשו התוס': מחלוקת במדידה, אבל עריפת העגלה נעשית ע"י בית דין של אותה העיר.